

Iolanda PRODAN*

Memoria discursivă: dificultăți în traducerea și analiza discursului comemorativ prezidențial sud-coreean¹

Abstract. This article is focused on the main challenges in translating and analyzing South Korean commemorative presidential discourses. Drawing on the latest theories on the translation of political discourse and the politics of memory and commemorations, the article presents some critical points in approaching the translation and interpretation of some controversial concepts such as “the history problem”, “settling the terms with the past”, “the correct understanding of history” as well as the metaphorical names given to the official South Korean commemorative holidays. The analysis shows that translating a genre of political discourse is not just an issue of linguistic skills, but also a matter that requires a deep understanding of the socio-political and cultural context in which a discourse on history and national identity is being articulated and disseminated.

Key words: commemorations, commemorative discourse, politics of memory, Asian Rhetoric

1. Repere pentru analiza contextuală comemorărilor și discursului comemorativ

Problematika discursului comemorativ reprezintă una dintre cele mai mari provocări pentru domeniul retoricii și al argumentării. În context sud-coreean însă, analiza producerii, diseminării și impactului discursului comemorativ în articularea identității naționale nu poate fi limitată doar prin raportarea la reperele teoretice occidentale deja consacrate în domeniul memoriei colective și al retoricii și nici la studiile despre specificul discursului academic sud-coreean, surprins în

* Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași.

¹ Prezentul studiu are la bază rezultatele cercetării finanțate de Academia de Studii Coreene (Republica Coreea) prin *Programul de Cercetare Doctorală pentru Studii Coreene* (5 aprilie-5 august 2016).

mod substanțial în cercetările dedicate procesului de indigenizare a acestuia². Prin studiul de față se propune o abordare contextuală a discursului comemorativ care să dea seama de necesitatea înțelegerii specificului acestuia în context sud-coreean. Această abordare – interdisciplinară, dar fără a avea pretenția de a fi exhaustivă – încearcă prin reperle pe care le aduce în discuție să depășească modelele descriptiv-istorice și teoretice și să pună în lumină, printr-o analiză echilibrată și concretă, rolul actual semnificativ pe care acest gen de discurs îl are în Coreea de Sud în articularea identității naționale.

Comemorarea sau actul de aducere aminte împreună – dacă ne-am referi strict la etimologia cuvântului³ – constituie subiectul unei palete generoase de definiții care se revendică din diverse domenii, de la psihologie și sociologia mentalităților până la retorică și analiza discursului politic-comemorativ. Deși analiza acestor definiții nu face obiectul acestui studiu, trebuie menționat faptul că majoritatea lor se concentrează pe relevarea funcțiilor actului de comemorare. Una dintre cele mai recente definiții ale actului de comemorare îi aparține lui Martin Reisingl (2017) și relevă dimensiunea politică a acesteia. Astfel, comemorarea este văzută ca un *act semiotic multimodal* care presupune nu doar procese mentale, ci și variate forme de externalizare semiotică după cum le numește Reisingl: discursuri, imagini, muzică, monumente, case memoriale, muzee, expoziții, spectacole comemorative, parade, procesiuni. Abordarea lui Reisingl relevă necesitatea înțelegerii discursului comemorativ ca pe un element ce joacă un rol semnificativ în articularea și funcționarea arhitecturii mai ample și mai complexe a actului de comemorare. Perspectiva lui Reisingl vine cumva în completarea celei elaborate de Edward Casey (2009), prea puțin fructificată, din păcate, în cercetările consacrate discursului comemorativ. Pentru Casey, comemorarea, în calitate de ritual politic axat pe triada trecut-prezent-viitor, nu poate fi înțeleasă în absența discursului și a strategiilor discursive. Această perspectivă articulată pe trei niveluri (*în-prin-cu-într-un anumit context/prin anumite strategii discursive/împreună cu alții*)

² Cunoscut ca *tochakhwa* (토착화/土着化), procesul de indigenizare a discursului academic sud-coreean a debutat în anii '70 și a vizat, pe de o parte, independența de teoriile japoneze și nord-americane, cu precădere de teoria modernității coloniale și, pe de altă parte, construirea de teorii și metode de cercetare sud-coreene care să explice specificul culturii și societății sud-coreene pentru publicul sud-coreean.

³ *Commemorare* (lat.): *com* (împreună), *memorare* - a aminti.

aduce în atenție și problematica actului de comemorare prin prisma raportului dintre context/discurs/auditoriu.

Un aspect mai puțin surprins în cercetările actuale este cel al modului în care discursul comemorativ reflectă contextul istoric, politic și cultural în care acesta se formează și este diseminat. Atât în cercetările occidentale cât și în cele asiaticе, perspectivele de analiză sunt tributare supralicității dihotomii Orient versus Occident – cu accent pe percepțele confucianiste sau, după caz, budiste și taoiste – dar și pe specificul politicii comemorative de pe continentul asiatic. Prin analiza de caz pe care o propune, prezentul studiu încearcă să pună în lumină necesitatea unei abordării contextualizate, interdisciplinare echilibrate a actului și discursului comemorativ care să nu cadă în capcanele specifice orientalismului sau occidentalismului, în care nu se supralicitează anumite elemente în detrimentul altora.

Această abordare este construită pe trei niveluri: *primul nivel* aduce în discuție ceea ce Saito și Wang (2014) numesc ca fiind noua logică a actului de comemorare, o logică articulată pe globalizarea discursului centrat pe drepturile omului; *cel de al doilea nivel* evidențiază „războaiele memoriilor și comemorărilor” în Asia de Est, mai cu seamă între Japonia și Coreea de Sud și impactul acestora pentru relațiile bilaterale dintre cele două state; și, nu în ultimul rând, *cel de al treilea nivel* pune în lumină specificul culturii comemorărilor politice în Coreea de Sud. Înțelegerea importanței comemorărilor și a discursului comemorativ în context sud-coreean depinde de modul în care cercetătorul reușește să evidențieze nu doar elementele definiției ale fiecărui nivel, ci și modul în care acestea se potențează reciproc.

Primul nivel este centrat pe ideea dinamicii politicilor naționale comemorative ca urmare a accentului din ce în ce mai pregnant pus pe problematica drepturile omului. Aparent fără nici o legătură cu problematica comemorărilor și discursului comemorativ în Coreea de Sud, acest prim nivel pune față în față comemorările naționaliste și cele cosmopolitane (Saito & Wang 2014). Dacă primele sunt articulate în jurul ideii de națiune și identitate națională, pe traumele istorice suferite de conaționali, în calitate de victime, cele din urmă – preferatele noilor studii de sociologie a memoriei colective – sunt considerate ca fiind rezultatul globalizării discursului despre drepturile omului. Comemorările cosmopolitane presupun extinderea discursului naționalist la experiențele istorice traumatizante ale „celuilalt” (străin) văzut ca un membru deplin al umanității. Levy și Sznajder (2006, 2010) – unii dintre cei care susțin conceptul de comemorarea cosmopolitană – conștientizează faptul că

acest gen nou de comemorare nu a dus la slăbirea naționalismului etnic și nici la dispariția comemorărilor naționale ai căror actori principali au rămas națiunea și eroii naționali dar, după cum susțin Saito și Wang, „aceștia nu reușesc să clarifice tocmai modul în care oamenii negociază concret contradicția dintre cele două logici (cosmopolitană și naționalistă, *n.n.*) în practicile comemorative” (Saito & Wang 2014, 169). Saito și Wang consideră că este nevoie de o nouă abordare a actului de comemorare plecând de la sinteza dintre teoriile privind logica instituțională și cea a mișcărilor sociale.

„(...) Cosmopolitanismul și naționalismul pot fi conceptualizate ca fiind logici instituționale ce modelează practicile comemorative – presupunând scheme și obiecte mnemonice – în jurul «umanității» și «naționalității». Cu alte cuvinte, cosmopolitanismul și naționalismul sunt idiomuri culturale care permit actorilor să organizeze într-un mod coerent practici comemorative distincte, de la ceremonii memoriale la muzee” (Saito & Wang 2014, 170).

Pentru cei doi, conținutul și modul de articulare a celor două tipuri de logici pot fi analizate ca o „luptă politică între diferite grupuri” (Saito & Wang 2014, 170) care mobilizează diverse resurse și fructifică diverse oportunități pentru a „promova diferite versiuni ale trecutului” (Saito & Wang 2014, 170). La prima vedere, abordarea lui Saito și Wang nu pare a fi decât o reformulare mai sofisticată a cunoscutei teorii despre reciclarea/manipularea politică a trecutului de diverse grupuri de interese aflate, de obicei, de o parte și de alta a baricadei ridicate în lupta pentru promovarea unei anumite versiuni a trecutului național - considerat de ambele tabere ca fiind versiunea oficială și legitimă - prin intermediul comemorărilor politice. Perspectiva lui Saito și Wang capătă însă noi valențe atunci când este aplicată în contextul politicii sud-coreene de comemorare a celui de-al doilea război mondial și a perioadei de colonizare niponă a peninsulei coreene (1910-1945), oferind o radiografie realistă și actuală a ceremoniilor comemorative, precum și repere pentru articularea unui răspuns pozitiv la întrebarea în ce măsură este justificată analiza discursului comemorativ și a actului de comemorare în contextul sud-coreean. În primul rând, trebuie amintită intensă mediatizare a evenimentelor comemorative în spațiul sud-coreean. Mai mult, analiza duelurilor verbale dintre autoritățile sud-coreene și cele nipone privind descrierea colonizării peninsulei coreene de către imperiul japonez, în manualele de istorie japoneze, precum și a problematicii apartenenței grupului de insule Dok (în coreeană)/Takeshima (în japoneză) s-a constituit ca un reper constant nu doar în mass-media, ci și în cercetările din

domeniul memoriei colective în Asia de Est. Un alt exemplu este cel al mediatizării vizitei la Seoul a fostului premier nipon Yukio Hatoyama (august 2015)⁴ care a îngenuncheat în fața monumentului ridicat în curtea închisorii Seodaemun pentru a aduce un omagiu activiștilor coreeni pentru independența națională. Modul în care a fost analizat gestul fostului premier nipon de către presa sud-coreeană arată interesul deosebit pentru problematica comemorărilor, pe fondul supralicitării în spațiul sud-coreean a necesității scuzelor oficiale din partea autorităților de la Tōkyō pentru trecutul imperialist al Japoniei. Nu în ultimul rând, trebuie remarcată disputa dintre autoritățile centrale sud-coreene și cele locale din Gwangju privind comemorarea eroilor martiri ai Revoltei din Gwangju (18-27 mai 1980)⁵, dar și spațiile generoase acordate de presa scrisă sud-coreeană analizei discursurilor comemorative susținute doar de o parte a președinților sud-coreeni (gest care nu este lipsit de încărcătură ideologică). Înglobarea mesajului despre trauma istorică națională în cadrul de referință al mesajului privind încălcarea drepturilor fundamentale ale omului a dus la plasarea problematicii istoriei naționale pe un alt nivel. Toate acestea reprezintă doar câteva dintre exemplele ce reconfirmă faptul că, în Coreea de Sud, problematica memoriei colective, a trecutului istoric, a actului de comemorare în sine nu este doar de actualitate ci, mai mult, reprezintă un element esențial pentru înțelegerea modului în care identitatea națională este articulată la nivel discursiv.

Unul dintre cele mai elocvente exemple este modul în care problematica sensibilă a „femeilor de consolare” (*ianfu*, în limba japoneză și *wianbu*, în limba coreeană) – denumirea pentru femeile care au fost nevoite să lucreze în unitățile militare japoneze staționate pe teritoriul peninsulei coreene în timpul celui de al doilea război mondial – a căpătat amploare la nivel regional și internațional. Într-unul dintre cele mai curajoase studii dedicate acestei problematice care încă mai constituie sursa disputelor și tensiunilor dintre Japonia și Coreea de Sud chiar și după acordul dintre cele două țări încheiat în decembrie 2015⁶, Sarah Soh (2008,

⁴ *Vezi* ”Ex-Japanese PM visits site of colonial-era prison” (*The Korea Times*, 12 august 2015), ”Hatoyama urges Abe to offer 'heartfelt' apology for history” (Yonhap News, 12 august 2015).

⁵ *Vezi* ”Division still deep over Gwangju uprising” (*The Korea Times*, 18 mai 2016), ”Distortion, politicization taint Gwangju uprising” (*The Korea Herald*, 18 mai 2016).

⁶ Conform acordului încheiat între cele două state, Japonia a acordat 8,9 milioane de dolari unei fundații pentru femeile de consolare din Coreea de Sud, considerându-se că această problematică este soluționată ”pentru totdeauna, în mod ireversibil”.

33) arată cum discursul intern sud-coreean despre „femeile de consolare” a explodat și s-a consolidat în afara granițelor Coreei de Sud după conferința de la Viena, din anul 1993, dedicată drepturilor omului, desfășurată sub sloganul „Drepturile femeilor sunt drepturile omului”. Urmare acestei conferințe, mărturiile multor supraviețuitoare (în marea lor majoritate din Coreea de Sud, ajunse la vârsta senectuții) au început să fie mediatizate la nivel internațional, sporind și mai mult vizibilitatea asociațiilor și fundațiilor sud-coreene pentru drepturile femeilor. Mai mult, în anul 1994, Curtea Internațională de Justiție a dat publicității primul raport cu titlul *Comfort Women: An Unfinished Ordeal*. Soh subliniază că impactul internațional al mesajului asociațiilor sud-coreene dedicate victimelor și familiilor acestora trebuie înțeles pe fondul creșterii popularității umanitarismului feminist în era de după încheierea Războiului Rece (Soh 2008, 42). De altfel, primele mărturii despre experiențele traumatizante din unitățile militare nipone a fost făcute la 14 august 1991 de către Kim Hak-sun una dintre supraviețuitoare, puternic susținută de treizeci și șapte de asociații sud-coreene pentru drepturile femeilor, ce au fuzionat în același an în *Comitetul Coreean pentru Femeile luate cu forța de Japonia pentru sclavie sexuală*.

Un aspect deloc de neglijat în analiza acestei problematice îl reprezintă influența acestor asociații și fundații comemorative pe lângă autoritățile oficiale, mai ales pe lângă instituția prezidențială și impactul lor în procesul de articulare a politicii comemorative sud-coreene. Astfel, în urma presiunilor făcute de liderii acestor asociații și fundații, problematica femeilor de consolare a fost ridicată pentru prima dată în discuțiile oficiale bilaterale nipono-sud-coreene în anul 1990 de către președintele sud-coreean Roh Tae-woo, în cadrul unei alocuțiuni susținute în parlamentul japonez. Din istoria mai recentă, amintim de finele lunii noiembrie 2017 când, la insistențele noului președinte ales al Coreei de Sud, Moon Jae-in - un susținător declarat al revizuirii Acordului din decembrie 2015 - parlamentul sud-coreean a adoptat un amendament la o lege deja în vigoare, care stipulează că 14 august (ziua când Kim Hak-sun a făcut primele declarații despre experiențele personale) este declarată Ziua Comemorării Femeilor de Consolare.

Exemplul legat de problematica „femeilor de consolare” poate fi considerat ca un reper ce face trecerea la *cel de al doilea nivel* al analizei, cel care evidențiază „războaiele memoriilor și comemorărilor” în Asia. În opinia lui Kim și Schwartz (2010), impactul puternic al istoriei în prezentul social și politic al Chinei, Japoniei și Coreei de Sud se datorează predominanței „culturii onoarei” construită pe o mentalitate în care pilonii

principali sunt rușinea și puternicul sentiment de a fi fost umilit, în contrast cu spațiul occidental caracterizat prin „cultura demnității” dominat de sentimentul de vinovăție. Acest punct de vedere care ridică foarte multe semne de întrebare și trimite la explorări profunde ce țin de domeniul sociologiei mentalităților are, cel puțin parțial, o contribuție esențială: surprinderea specificului actului comemorativ în context asiatic, mai cu seamă în cel sud-coreean, act care joacă un rol crucial în economia relațiilor regionale, dar și în articularea identității naționale și al cărui specific oglindește – într-o formă modernă, metamorfozată – influențele ritualice confucianiste. Aceste „războaie ale memoriilor și comemorărilor” sau „reprezentări disonante ale trecutului” (Schumacher 2015) de pe continentul asiatic sunt integrate în discursuri despre problema istoriei și articulate cu precădere pe conceptele de agresor, victimă și nedreptate istorică. Aceste discursuri au explodat în anii '80 și '90 în Asia, un „memory boom” (Schumacher 2015) reflectat în revizuirea manualelor de istorie, intensificarea cercetărilor efectuate de asociații academice despre Războiul din Pacific, construirea de parcuri cu tematică istorică și ridicarea de monumente dedicate omagierii eroilor naționali. Saito (2017) arată că deși comemorările simplifică sau distorsionează mai mult sau mai puțin reprezentările (inclusiv cele discursive) despre trecut, acestea joacă un rol crucial în apropierea istoriei și articularea identității naționale. În opinia lui Saito, în Asia de Est „comemorările disjunctive” constituie o sursă de tensiune „și chiar de conflict între grupuri tocmai din cauză că în joc sunt fundamentele identităților lor colective” (Saito 2017, 5). Tensiunile dintre Japonia, pe de o parte, și Coreea de Sud și China, pe de altă parte, sunt articulate în jurul modului în care este reprezentat și comemorat trecutul colonial al Japoniei, dar și Războiul din Pacific. „Problema istoriei” – concept folosit în spațiul asiatic, dar preluat și de cercetările occidentale – este articulată pe divergențele privind interpretările oficiale (de o parte și de alta) ale deciziilor Tribunalul Militar Internațional pentru Extremul Orient (cunoscut ca Tribunalul de la Tōkyō), pe necesitatea scuzelor autorităților nipone pentru trecutul colonialist al Japoniei și compensarea victimelor (inclusiv a femeilor de consolare), pe vizitele premierilor niponi la Templul Yasukuni, dar și conținutul manualelor nipone de istorie. Complexitatea problematicilor ce aparțin de acest concept -*rekishi ninshiki mondai* (歴史認識問題) în limba japoneză și *yoksa munje* (역사문제/歷史問題) în limba coreeană – este exacerbată de ceea ce Saito numește comemorările naționaliste care intră în contradicție cu cele cosmopolitane.

Noua perspectivă propusă de Saito reamintește faptul că Asia de Est reprezintă un câmp al ciocnirii între logica cosmopolitană și cea naționalistă a comemorării trecutului, un spațiu în care stilul de comemorare a trecutului este dat nu doar de cultura specific națională, ci și de reacția pe care cultura comemorativă a unui anumit actor regional o declanșează în politica comemorativă a celorlalți actori. Această tensiunea dintre logica naționalistă și cea cosmopolitană a comemorărilor este pe deplin oglindită și la nivelul discursurilor comemorative sud-coreene. În spatele tensiunilor din Asia privind comemorarea trecutului trebuie identificat și rolul extrem de activ al asociațiilor și fundațiilor ai căror membri sunt victimele ce au suferit direct de pe urma colonialismului nipon și urmașii acestora, dar și foști politicieni ce încă mai au o influență considerabilă asupra autorităților guvernamentale. La acestea se adaugă și acele organizații civice ale căror comemorări și mesaje comemorative sunt de natură cosmopolitană, în care experiența unei traume istorice este mai importantă decât naționalitatea celor care au suferit astfel de traume.

În prezent, în Coreea de Sud activează o complexă rețea de asociații și fundații comemorative ce exercită o influență considerabilă pe lângă autoritățile guvernamentale și politicieni. Spațiul virtual sud-coreean abundă de web site-uri ale acestor forme civice de gestionare (la propriu și la figurat) a comemorării naționaliste a trecutului. Mai mult, există numeroase asociații comemorative (*kineumhoe*/기념회), fundații comemorative (*kineumjaedan*/기념재단) și arhive (*gilogwan*/기록관), asociații pentru acțiuni comemorative (*kineumsaobhoe*/기념사업회), dar și muzee comemorative (*kineumgwan*/기념관) pentru foștii președinți sud-coreeni Rhee Syngman, Park Chung-hee, Kim Dae-jung, Roh Moo-hyun și Kim Young-sam. Există însă și formațiuni civice care promovează o abordare diferită a trecutului, în care Coreea de Sud trece de pe poziția de victimă a colonialismului nipon în poziția de agresor al poporului vietnamez în timpul Războiului din Vietnam. Aceste asociații, foarte vocale în ultimii ani în Coreea de Sud, aduc în atenția publicului național, dar și internațional, atrocitățile comise de militarii sud-coreeni în timpul Războiului din Vietnam. La 21 noiembrie 2017 *Comitetul de pregătire a tribunalului civil de pace pentru aflarea adevărului privind masacrele comise de armata sud-coreeană în Războiul din Vietnam* a anunțat intenția să deschidă un proces, în aprilie 2018, împotriva guvernului sud-

coreean în numele urmașilor victimelor vietnameze.⁷ Un alt exemplu este cel al procesului intentat de Fundația Comemorativă 18 mai (dedicată comemorării victimelor Revoltei din Gwangju din mai 1980 și urmașilor acestora) împotriva editurii care a publicat memoriile fostului președinte Chun Doo-hwan, considerat ca având un rol instrumental în înăbușirea violentă a demonstrațiilor populare din Gwangju împotriva legii marțiale⁸. Decizia Fundației Memoriale Park Chung-hee de a amplasa o statuie în curtea muzeului dedicat fostului președinte a generat ample proteste la Seoul, la jumătatea lunii noiembrie 2017, din partea unei mișcări civice care l-a catalogat pe Park drept un „dictator pro-japonez”.⁹ Aceste câteva exemple din istoria recentă a Coreei de Sud vin în sprijinul ideii de a include în cercetarea dinamicii spațiului comemorativ sud-coreean și comemorările contestare.

Cel de al *treilea nivel* al analizei aduce în atenție elementele specifice ceremoniilor comemorative în Coreea de Sud, analiză ce trebuie abordată în tabloul general al politicilor comemorative sud-coreene după 1945. Un prim aspect ce trebuie menționat este cel al înțelegerii acestor comemorări naționale pe fondul unei *tradiții confucianiste dedicate ritualilor*. Deși acest element este supralicitat în cercetările ce vizează promovarea mesajului unicității culturii sud-coreene, el este indispensabil atunci când obiectul cercetării este actul comemorativ. Conceptul de ritual, în sensul confucianist, se află într-o permanentă dezbateră atât în spațiul academic occidental cât și cel asiatic. Una dintre cele mai dificile probleme este cea legată de traducerea adecvată a sensului și a redării semnificației conceptului (*li*/禮 în limba chineză, *ye*/예/禮, în limba coreeană). Cele mai frecvente traduceri pendulează între ritual/caracteristică ritualică și ceremonie/etichetă/protocol. Aceste traduceri nu se îndepărtează cu totul de sensul original al transcrierii conceptului în caractere chinezești – ideograme ce fac trimitere la actul ritualic de a aduce ofrande spiritelor, zeilor – dar nu surprind dimensiunile sociale și politice ale acestuia. Ritualul, în calitate de „mijloc spre virtute și virtuozitate în toate activitățile omului” (Hahm 2009, 146) are o finalitate

⁷ “Citizens’ court to investigate Vietnam War atrocities committed by South Korean troops”, *The Hankyoreh*, 22 noiembrie 2017,

http://english.hani.co.kr/arti/english_edition/e_international/820199.html

⁸ “Civic group to file injunction against sales of Chun's memoir”, *The Korea Times*, 30 noiembrie 2017, http://www.koreatimes.co.kr/www/nation/2017/11/356_240188.html

⁹ “Citizens Clash over the Erection of a Park Chung-hee Statue”, *The Kyunghyang Shinmun*, 14 noiembrie 2017,

http://english.khan.co.kr/khan_art_view.html?artid=201711141847447&code=710100

normativă „și include învățăături și reguli despre cum să fii o persoană cultivată din punct de vedere moral, cum să-ți gestionezi gospodăria așa cum se cuvine și [...] cum să guvernezi un stat” (Hahm 2009, 145). În timpul dinastiei Joseon (1392-1910) în care percepțiile neo-confucianismului s-au consolidat inclusiv la nivelul politicii autorităților, respectarea ritualului nu presupunea doar desfășurarea ceremoniilor după un anumit protocol, ci, „în context politic, era legată integral de legitimitatea conducătorului (și a dinastiei)” (Hahm 2009, 140). Important de menționat este faptul că încă din anul 1474 au fost stabilite și reglementate ritualuri de stat, prin *Manualul celor cinci ritualuri de stat* (*Kukjo Oryeui/국조오례의/國朝五禮儀*) printre care figurează și ritualurile numite *gillye/길례/吉禮* (sau ritualuri de bun augur) în care sunt incluse și comemorările spiritelor strămoșilor și ale liderilor politici precedenți.

În ciuda schimbărilor mentalității, comemorarea înaintașilor, a eroilor naționali reprezintă o parte esențială a evenimentelor comemorative publice din Coreea de Sud, „intrinsecă Confucianismului” (Moon 1974, 72). Chiar dacă astăzi nu mai poartă numele de ritual (*ye*), ci de ceremonii de comemorare (*kineumsik/기념식/記念式*) ele reflectă forma politică și modernă de manifestare a pietății filiale (*xiào/孝* în limba chineză, *hyo/효/孝*, în limba coreeană), unul dintre conceptele esențiale ale confucianismului și, totodată, una din sursele nesecate de justificare și menținere a legitimității politice. Lew et al. (2011) arată că, în confucianism, exteriorizarea respectării percepțiilor pietății filiale se face nu doar prin intermediul ceremoniilor comemorative pentru înaintași, ci și prin realizările urmașilor. Fezabilitatea acestei idei este perfect ilustrată de discursul comemorativ prezidențial sud-coreean în care progresul și statutul economic din prezent sunt invocate ca fiind singurele dovezi palpabile ale exprimării recunoștinței și omagiului pentru sacrificiul înaintașilor pe fronturile de luptă. La nivel discursiv, apelul în situații de criză națională ala pietatea filială față de pământul-natal și națiune-mamă reprezintă una dintre cele mai predilecte surse pentru căutarea și menținerea legitimității politice. Astfel, după arată Lew et al. (2011, 177) exteriorizarea și „obiectificarea” ritualului prin care sunt rememorați strămoșii face saltul de la o dimensiune religioasă la una modernă și secularizată a competiției pentru un statut social și economic cât mai ridicat. „Succesul secular reprezintă o evidență vizuală a pietății filiale față de înaintași” (Lew et al. 2011, 178), cea mai adecvată cale de a demonstra că știi cum să-ți aduci aminte de înaintași și să-i omagiezi. Privit din acest punct de vedere, progresul economic național devine o îndatorire atât față de înaintași cât și față de urmași, o misiune de salvare

a națiunii asumată de liderii politici aflați la putere la un moment dat. Este una din temele predilecte în discursul comemorativ prezidențial sud-coreean, indiferent de epoca analizată, temă supralicitată în teoriile care susțin ideea dezvoltării economiei sud-coreene datorită contribuției etosului cultural al confucianismului adaptat cerințelor modernizării.

Un alt element important în analiza comemorărilor și a discursului comemorativ prezidențial sud-coreean este legat de *stilul de conducere al președinților sud-coreeni*. Există numeroase studii de referință despre stilul de conducere asiatic prin care se încearcă analiza acestora cu precădere prin filtrul percepțelor confucianismului. Acestea au o contribuție majoră la înțelegerea politicii de pe continentul asiatic, dar numai într-o anumită măsură, deoarece prin stabilirea unor repere construiesc un șablon care, de cele mai multe ori, nu explică schimbările în stilul de conducere, de-a lungul timpului. Anii '90 au fost marcați de o explozie a cercetărilor despre „valorile asiatice”, „democrația în stil asiatic” ca alternativă la democrația liberal-occidentală. Așa cum bine au surprins Park și Shin (2004), dacă nu există un consens printre cercetătorii occidentali privind unicitatea acestor valori, toți sunt de acord că aceste valori sunt specifice confucianismului din țările din Asia de Est, centrate pe familie și grup, pe respectarea ierarhiei (dată de vârstă și poziție socială) și a îndatoririlor sociale (punând astfel, în plan secund drepturile individuale), pe armonie și nu pe divergență. Perspectiva pe baza căreia Park și Shin propun o tipologie pe două niveluri a valorilor asiatice (2004, 5) ce reflectă percepțele confucianiste (pe de o parte, valorile sociale centrate pe un colectivism articulat pe pietate filială, respectul pentru autoritatea vârstei, prioritatea grupului în fața individului și a drepturilor și libertăților sale și, pe de altă parte valorile politice, ce privesc normele și practicile de guvernământ construite pe un stil îngăduitor-paternalist, în care familia este văzută ca un micro-model pentru instituțiile sociale și politice) reinterpretează elementele cheie din bine-cunoscuta teorie a lui Lucian W. Pye (1985) despre dimensiunea culturală a puterii și autorității de pe continentul asiatic. Deopotrivă apreciată și criticată la momentul lansării, teoria lui Pye merită să fie reevaluată din perspectiva contribuției sale la demersul cercetătorilor care analizează resorturile confucianiste ale stilului de conducere paternalist, precum și succesul acestuia în context sud-coreean, chiar dacă celebra sa carte *Asian Power and Politics. The Cultural Dimension of Authority* a apărut într-un moment în care Coreea de Sud trecea printr-unul dintre cele mai contestate mandate prezidențiale, cel al lui Chun Doo-hwan, care ajunsese la putere în urma unei lovituri de stat. Una din observațiile lui Pye care este încă de actualitate este cea

conform căreia „în majoritatea țărilor din Asia, puterea este văzută ca existând în persoana oficialilor de rang înalt și nu în birourile sau instituțiile lor” (1985, 23). Pye subliniază că nu se poate vorbi de un model standard al conducerii de tip paternalist care poate fi aplicat la nivelul tuturor țărilor de pe continentul asiatic. Pye insistă pe influența evidentă a perceptelor confucianiste în articularea unei imagini ideale despre liderul politic (cea mai puternică fiind cea a statului văzut ca o extensie a familiei, și a liderului politic jucând, la nivelul națiunii, rolul pe care un tată îl are în fața copiilor săi, un amestec echilibrat de bunăvoință și duritate, în funcție de context) dar, totodată atrage atenția că această imagine nu este una fixă, ci una care variază de-a lungul istoriei, constituindu-se ca un cumul de reacții la realitatea politică imediată și la experiențele (traumatizante de cele mai multe ori) din trecut. „Paternalismul este lipsit de sens în absența participării, căci nu poți fi tată fără copii” (Pye 1985, 50-51), explică Pye. Astfel, pe linia perceptelor confucianiste a importanței relațiilor reciproce, de dependență, dintre părinți și copii și dintre lideri și popor, Pye articulează ideea menținerii legitimității stilului de conducere paternalist pe nevoia de dependență reciprocă dintre lider și popor, mai cu seamă pe nevoia celui din urmă de a se simți în siguranță sub aripa liderului, așa cum copiii se simt în siguranță alături de un tată sever, dar grijuliu și atent la nevoile lor.

Deși pare puțin plauzibilă, perspectiva lui Pye este foarte bine pusă în lumină în context sud-coreean, prin exemplele foștilor președinți Rhee Syngman (considerat părintele fondator națiunii sud-coreene) sau Park Chung-hee (liderul adulat pentru politicile sale economice care au propulsat economia Coreei de Sud în topul celor mai dezvoltate state asiatice, în anii '70). Însă, tot istoria Coreei de Sud a demonstrat că între paternalism și regim autoritar și dictatorial există o graniță foarte fină. Pye arată că în paternalism

“loialitatea față de lider este, de obicei, legată de nevoia de a aparține de și de a găsi identitatea de grup mai degrabă prin participare decât prin entuziasmul pentru anumite obiective politice. Atât timp cât cerințele relației de patronaj sunt îndeplinite, cei ce-l urmează pe lider sunt înclinați să fie mai toleranți față de alegerile acestuia privind strategiile și tacticile” (Pye 1985, 332).

Dacă libertatea de care se bucură liderul-tată din partea copiilor nu este folosită pentru îndeplinirea condițiilor ce asigură buna funcționare a relației (legitime) de dependență, atunci copiii contestă legitimitatea acestuia. Așa se explică revoltele populare violente împotriva măsurilor

autoritare ale foștilor președinți Rhee Syngman, Park Chung-hee și Chun Doo-hwan. Din istoria recentă a Coreei de Sud, manifestările populare maraton împotriva lui Park Geun-hye din decembrie 2016, cunoscute sub numele de Revoluția Lumânărilor, au dus la aplicarea procedurii de demitere și judecare a fostei președinte.

O perspectivă mult mai actuală și contextualizată, care nu insistă pe influența percepțelor confucianiste și pe teoria dimensiunii culturale a autorității, aparține lui Kim Choong-nam (2007) care propune niște criterii de evaluare a președinților sud-coreeni. În opinia lui Kim, analiza mandatului prezidențial necesită raportarea la un set de factori printre care contextul social și politic în care un președinte a ajuns la putere, scopurile politicilor sale, dar și stilul personal de conducere care reflectă, printre altele, experiența dobândită în politică înainte de a fi președinte, bagajul de cunoștințe academice, precum și imaginea publică în fața electoratului. În lumina acestor considerente, Kim respinge ideea unui tipar teoretic occidental sau asiatic ce poate fi aplicat în analiza politicilor tuturor președinților sud-coreeni, dar susține că politica sud-coreeană a fost dintotdeauna centrată pe figura liderului politic (2007, 4).

Stilul de conducere al președinților sud-coreeni se reflectă pe deplin și în politicile acestor privind ceremoniile comemorative. Odată cu fondarea oficială a statului sud-coreean, în 1948, ceremoniile de stat și sărbătorile naționale au fost reglementate prin intermediul unor legi și decrete prezidențiale, în funcție de viziunea politică a administrației aflate la putere privind istoria națională. De partea cealaltă a baricadei, a acelei părți a societății civile ce are curajul să-și conteste proprii lideri și măsurile politice impuse de aceștia, comemorările cu puternice influențe șamanice au devenit „o importantă formă estetică a culturii protestului politic în Coreea” (Kwon 2013, 164). Din numărul mare de exemple care pun în lumină influența președinților sud-coreeni în articularea calendarului național comemorativ amintim de cel al primului președinte sud-coreean, Rhee Syngman (președinte al Coreei de Sud în perioada 1948-1960), în mandatului căruia a fost promulgată Legea sărbătorilor naționale (nr. 53 din 1 octombrie 1949), dar și revenirea, prin legea nr. 4 din 25 septembrie 1948, la utilizarea calendarului tradițional coreean – inclusiv pe documentele oficiale și cele private – cunoscut ca *dangi*/단기/檀紀 (lit. „era lui Dangun”). Dacă prin revenirea la calendarul *dangi* Rhee urmărea ștergerea urmelor sistemului colonialist nipon (inclusiv a sistemului de numerotare și apelare a anilor având drept criteriu domniile împăraților japonezi) și reafirmarea vechimii națiunii și purității identității naționale, Park Chung-hee (1963-1979) – recunoscut

pentru politica pragmatică mai ales în plan diplomatic - a abolit calendarul *dangi*, demers pe care l-a compensat cu politica de glorificare a regatelor Gogureyo (37 î.d.H- 668 d.H) și Silla (668-935).

Alături de elementele prezentate mai sus, abordarea discursului comemorativ prezidențial sud-coreean trebuie circumscrisă și dezbaterilor privind *particularităților retoricii asiatică*. Deși acest punct de plecare este riscant prin plasarea discuției în bine-cunoscuta dihotomie Occident/Orient, opțiunea pentru acesta este justificată de accentul pus în cercetările din acest domeniu pe importanța identificării unor elemente care reflectă anumite particularități ce țin de retorică și argumentare pe continentul asiatic. Retorica asiatică a debutat ca disciplină universitară în anii '60, în SUA, sub impactul articolului scris de Robert T. Oliver (1909-2000), în anul 1961, *The Rhetorical Implications of Taoism*, publicat în *Quarterly Journal of Speech*. R. Oliver, considerat părintele fondator al studiilor și cercetărilor despre retorica asiatică, a inspirat opera unor renumiți cercetători precum Vernon Jensen, (*Teaching East Asian Rhetoric*/1987, *Values and Practices in Asian Argumentation*/1992), Mary Garrett (*Classical Chinese Conception of Argumentation and Persuasion*/1993, *Pathos Reconsidered from the Perspective of Classical Chinese Rhetorical Theories*/1993), Xing Lu (*Rhetoric in Ancient China, Fifth to Third Century B.C.E: A Comparison with Classical Greek Rhetoric*/1998), Lu Ming Mao (*Reflective Encounters: Illustrating Comparative Rhetoric*/2004). Aceste studii, urmate, de-a lungul timpului, de multe altele, încearcă să surprindă influențele unei mentalități și culturii specifice asupra artei oratorice. Deși la prima vedere multe din aceste studii și cercetări pot fi citite prin grila (artificială) *Aristotel versus Confucius*, ele încearcă, de fapt, să evidențieze acele particularități culturale care imprimă retoricii asiatică un profil cu diferit, și totuși complementar, modelului clasic, supranumit modelul retoric eurocentric. Trebuie specificat că, sub umbrela generoasă a conceptului de retorică asiatică, se regăsesc mai multe abordări care evidențiază particularitățile artei discursului în țările asiatice. Demersul de a analiza și de a face critica unei retoricii asiatice din calitatea de cercetor occidental trebuie să fie originat nu în cadre teoretice rigide, ci în buna cunoaștere a culturii în care un anumit discurs este produs și diseminat. Este punctul de vedere susținut de R. Shuter (1999) pentru care „cultura și retorica sunt inseparabile” (1999, 12), astfel încât se poate vorbi de existența unor variate culturi retorice. Din acest punct de vedere, același Shuter (2011, 123) atrage atenția asupra contribuției lui R. Oliver în stabilirea distincției între retorica confucianistă (centrată pe importanța clarității în susținerea

unui punct de vedere) și cea taoistă în care „vagul este o virtute, iar argumentarea este lipsită de importanță”. Particularitățile discursului asiatic, așa cum le inventariase chiar R. Oliver în anul 1971, în lucrarea *Communication and culture in ancient India and China* (discurs articulat pe armonie socială, și nu pe divergență, pe importanța producerii sale într-un cadru formal ce ține seama de ierarhia socială și de vârstă, și, prin urmare, construit cu precădere prin apelul la analogii, exemple, referințe la autoritate) aveau să fie pe deplin fructificate în anii '80 când s-a produs o adevărată explozie a cercetărilor despre comunicarea interculturală care relevau importanța identificării amprentei culturii asupra modului de comunicare și managementului afacerilor. Contribuția lui R. Oliver la studiile despre retorica asiatică este cu atât mai relevantă pentru prezentul studiu întrucât acesta a făcut parte, în calitate de consilier, din echipa primului președinte sud-coreean, Rhee Syngman, între anii 1943 și 1960. Deseori numit „omul din spatele discursurilor președintelui”, R.T. Oliver și-a consolidat pe teren sud-coreean experiența de cercetător al retoricii asiatice, publicând mai multe studii și cărți despre Coreea de Sud, printre care unele dedicate în exclusivitate lui Rhee Syngman și stilului său oratoric (1954, 1962).

O altă contribuție remarcabilă care merită a fi menționată este cea a lui Vernon Jensen, primul dintre cercetătorii occidentali care a încercat, în ciuda criticilor aduse idealizării unor particularități ale filosofiei și mentalității asiatice, să identifice o corespondență între valorile asiatice și preferința pentru un anumit tip de argumente și argumentare. Chiar dacă nu face referire la deosebirile lingvistice, Jensen (1992) subliniază că existența unor particularități culturale comune țărilor asiatice - ce ne pot face să acceptăm ideea unei retorici asiatice - nu ar trebui să genereze neconștientizarea faptului că aceste particularități se materializează în variațiuni care definesc în mod elocvent diferențele dintre stilul retoric al japonezilor, chinezilor și coreenilor, de exemplu. Radiografia acestui set de valori - de la complementarele yin/yang și armonia relațiilor construită pe respectul pentru ierarhie și dorința de a-ți păstra demnitatea ta și pe cea a interlocutorului, până la importanța golirii minții de gânduri inutile și oglindirea modestiei și a caracterului integru printr-un discurs adecvat, fragmentat, nu întâmplător, de momente de tăcere - relevă încercarea lui Jensen de a aduce laolaltă în conceptul de retorică asiatică, elemente esențiale din budism, taoism și confucianism. Aceste valori care nu fac decât să pună în lumină „dimensiunea umană a actului de argumentare” (Jensen 1992, 158) se concretizează prin (și explică) preferința pentru argumentul autorității, analogie și exemplu. Demersul lui Jensen de a

aduce în sprijinul ideii sale exemple selectate din studiile sinologului M. Garrett despre stilul de argumentare chinez vizează anularea conotațiilor negative în spațiul occidental a conceptelor de „retorică asiatică” și “asianism” catalogate de unii cercetători occidentali reflectând „un stil cu înflorituri, bombastic, cu efecte ritmice exagerate și ornamente figurative excesive, acordând importanță formei și nu conținutului” (1987, 138).

În ceea ce privește conturarea domeniului retoricii și argumentării în Coreea de Sud, momentul de cotitură l-a reprezentat traducerea în limba coreeană, în anul 1986, a colecției de eseuri semnată de Chaim Perelman, *Justice, Law, and Argument. Essays on Moral and Legal Reasoning* (1980). Cu toate acestea, și în prezent există foarte multe divergențe între cercetătorii sud-coreeni privind originea și sensul conceptului de retorică (*susa*/ 수사/修辭), precum și istoria studiilor de retorică. *Susa* este un cuvânt sino-coreean de origine japoneză, care a început să fie folosit în perioada de deschidere a peninsulei coreene (1876-1910), sub influența cărții scrise în 1879 de Kikuchi Dairoku, intitulată *Retorică și fraze frumoase (Shuji oyobi kabun* /修辭及華文). Totuși, cercetătorii sud-coreeni nu au ajuns încă la un consens privind diferitele sensuri și semnificații ale conceptului *susa* înainte de 1876, așa cum apare în textele clasice chinezești (Jon 2010, 315-316). Yi (2000&2004, citat în Jon, 2010) consideră că teoria armoniei/consensului prin dezbatere – *hwajaeng* (和靜) – a călugărului budist Wonhyo (617-686) reprezintă un reper fundamental al istoriei retoricii în peninsula coreeană prin scopul pe care-l urmărea, acela ca participanții la dezbatere să depășească împreună (*hoetong*/會通) conflictele și dezacordurile. Perioada de deschidere a regatului coreean către civilizația occidentală, premergătoare anexării peninsulei la imperiul japonez în 1910, a fost caracterizată de o explozie a discursurilor (*yeonseol*/연설/演說) și dezbaterilor (토론/討論), în care „protagoniștii acordau atenție specială efectelor discursurilor și dezbaterilor asupra oamenilor, fiind foarte interesați să învețe despre puterea cuvintelor, cum să se exprime și cum să comunice în fața oamenilor astfel încât să-i convingă” (Jon 2010, 325).

2. Provocări în traducerea și interpretarea discursului comemorativ sud-coreean

Problematika dezbaterilor în spațiul academic sud-coreean despre traducerea adecvată a conceptului de retorică se poate constitui, într-o anumită măsură, ca un punct de plecare în abordarea temei acestui studiu legată de dificultățile traducerii în limba română a unor concepte și

expresii frecvent folosite în discursurile comemorative prezidențiale sud-coreene. Provocările traducerii discursului politic fac obiectul unei generoase literaturi de specialitate din domeniul traductologiei, pe care M. Bánhegyi (2014, 142) o împarte în șase categorii: rolurile profesionale și politice ale traducătorilor, traducătorii în calitate de mediatori în situații de conflict politic, responsabilitățile profesionale ale traducătorilor și strategiile aplicate de aceștia, influența în actul de traducere a bagajului istoric, social și cultural al traducătorilor, manipularea în textele literare și alte tipuri de texte, conștientizarea critic-discursivă în traducere. Aceste studii relevă preocuparea cercetătorilor din domeniul traductologiei, dar și al analizei discursului politic de a găsi răspunsuri la întrebări care, cel puțin aparent, sună banal: cum definim un discurs politic? /ce înseamnă a traduce un discurs politic?/se poate vorbi de un set de reguli ce trebuie aplicate în traducerea unui discurs politic?/ se poate sau nu atinge idealul neutralității în actul de traducere a unui discurs politic? ș.a.

Răspunsurile la aceste întrebări pot fi formulate în funcție de cum privim traducerea, ca produs sau ca un proces complex. Dacă în primul caz, traducerea reprezintă un text, un produs al actului de traducere, în cel de al doilea caz, „traducerea este un proces care încearcă să stabilească echivalență între două texte exprimate în două limbi diferite. Aceste echivalențe sunt, prin definiție, întotdeauna dependente de natura celor două texte, de obiectivul lor, de relația dintre cele două culturi implicate” (Lederer, citat în Sárosi-Márdirosz 2014, 161). Mult mai sistemică în abordarea acestor întrebări, Christina Schäffner (1997, 2004), un nume de referință în domeniul traducerii discursului politic, pleacă de definiția conceptului de text politic pe care-l consideră a fi „un termen vag”, dar determinat din punct de vedere istoric și cultural, întrucât poate lua forme variate de discursuri, în funcție de tematică, dar și de funcțiile pe care le îndeplinește (1997, 119). Schäffner subliniază că „discursul politic se sprijină pe traducere; traducerea este, de fapt, o parte a dezvoltării discursului, o legătură între variate discursuri. [...] Analiza discursului politic leagă comportamentul lingvistic de cel politic. Comportamentul lingvistic poate reflecta pe deplin evidența unui comportament mediat, adică mediat de traducere” (Schäffner 2004, 120). Actul de traducere, în calitate de proces complex ce face legătura între textul-sursă și textul-țintă, între două (sau mai multe) spații culturale și lingvistice, relevă un set de funcții pe care Schäffner le numește strategice (2004, 144-145) și care oglindesc foarte bine rolul traducătorului de discurs politic, precum și efectele asumării de către acesta a unor anumite strategii lingvistice: coerciția (controlul și selecția unor anumite tipuri de discursuri),

rezistență, opoziție și protest față de anumite practici de traducere de care un traducător vrea să se dezică, disimularea (prin publicarea unor traduceri lipsite de acuratețe sau care privesc doar anumite pasaje din discursul politic), legitimare și delegitimare (folosirea unor strategii de traducere care vizează construirea unei imagini negative a celuilalt).

Alegerea unor anumite strategii de traducere reprezintă un demers cu impact semnificativ la nivelul discursului tradus, dar și la cel al publicului-țintă. Astfel, anumite strategii folosite de traducătorul unui discurs politic – omisiuni, adăugiri în corpul textului-țintă a notelor de subsol, reorganizarea textului-țintă – pot duce, într-o anumită măsură, nu doar la alterarea textului-țintă, ci și la cea a sensului mesajului inițial din textul-sursă. Aceste strategii de traducere acționează ca niște filtre prin care traducătorul (re)interpretează mesajul din textul-sursă și care influențează inclusiv modul în care cititorii percep, prin intermediul textului-țintă, mesajul despre un anumit subiect. Gestionarea impactului strategiilor alese de traducător este cu atât mai dificilă cu cât acesta trebuie să traducă discursuri politice/comemorative dedicate unor evenimente politice sau istorice dintr-un anumit spațiu cultural și lingvistic mai puțin familiar publicului cititor țintă. Pentru tema studiului de față, un reper fezabil este cel dat de Anna Trosborg (1997) care propune conceptul de „text hibrid”, în calitate de rezultat al procesului de traducere în care traducătorul face un compromis între cultura-sursă și cultura-țintă. Exemplele prezentate și analizate mai jos întăresc ideea că, în eforturile de depășire a supralicității problematice *traductibil* versus *intraductibil* în limba coreeană, traducerea discursului comemorativ prezidențial sud-coreean în limba română stă sub semnul asumării de către cercetătorul-traducător a distanței lingvistice și culturale, a construirii unui echilibru fragil între echivalența formală și cea dinamică, a necesității de a reflecta în textul-țintă complexitatea a ceea ce F. Sharifian (2012, 2017) numește „conceptualizare culturală”. Oricât de remarcabilă ar fi competența lingvistică a unui traducător, când vorbim despre actul de traducere a unor genuri speciale de discurs politic (precum cel comemorativ) prezența unor provocări de ordin conceptual, gramatical și cultural, reprezintă o chestiune ce nu poate fi minimalizată. Ideal ar fi ca aceste provocări să fie depășite prin îndeplinirea standardelor de acuratețe în actul traducerii. În acest caz, textul-țintă nu ar reuși să transmită sensul și semnificația mesajului din textul-sursă, chiar dacă acestea din urmă a fost tradus corect. În acest punct intervine rolul salvator al analizei contextuale articulată nu doar pe înțelegerea specificului genului de discurs tradus, ci și a altor aspecte importante

precum contextul istoric în care discursul a fost produs și diseminat, profilul discursiv al oratorului, specificul actului comemorativ ș.a. Având ca punct de plecare aceste considerații de ordin teoretic, în subsecțiunea următoare sunt trecute în revistă și analizate câteva din dificultățile întâmpinate în traducerea și analiza discursului comemorativ prezidențial sud-coreean.

Un prim element dificil în traducerea discursurilor comemorative prezidențiale sud-coreene este dat de *specificul exprimării datelor comemorative*. În spațiul sud-coreean se folosesc două forme de exprimare a datelor comemorative: prin transcrierea numerică și metafore. Trei dintre cele mai cunoscute exemple ale primei forme de exprimare – în care evenimentul comemorat este concentrat într-un șir de cifre – sunt 3.1 절 (*samiljeol*), 6.25 (*yukio*) și 5.18 (*oilbal*). Dacă se încearcă obținerea unei echivalențe formale în limba română rezultatul este nesatisfăcător pentru mesajul din textul-țintă. Literalmente, *samiljeol* (三一節) înseamnă „trei-unu-zi“ (în funcție de context și de ideogramele alăturate, *jeol* înseamnă, printre altele, *zi*, *anotimp*, *perioadă*, *comemorare*). În traducere corectă, contextuală, *samiljeol* înseamnă „1 martie“, mai precis, ziua de 1 martie 1919, când se marchează Mișcarea pentru Independență (*Dongnip Undong*/독립운동/獨立運動), când, în plină dominație colonială a imperiului nipon, treizeci și trei de activiști coreeni au dat citire *Declarației pentru Independență*, în parcul Tapgol, din centrul Seoul-ului. *Samiljeol* reprezintă unul dintre cele mai importante momente din istoria peninsulei coreene și una din temele predilecte în discursurile prezidențiale comemorative sud-coreene, o sursă permanentă pentru președinții sud-coreeni (dar și liderii nord-coreeni) în revendicarea legitimității politice. *Yukio* (în traducere literală, „șase-doi-cinci“) reprezintă data izbucnirii Războiului Coreean, la 25 iunie 1950, iar *oilbal* („cinci-unu-opt“) face referire la 18 mai 1980, ziua declanșării Revoltei din Gwangju împotriva dictaturii militare a președintelui Chun Doo-hwan. Simbolistica acestei forme minimaliste de exprimare a momentelor cruciale din istoria națională poate fi interpretată pe linia teoriei despre comemorările numerice a lui Y. Zerubavel (2014). Pentru acesta, „numărul este o cheie mnemonică sau o referință codificată a trecutului, care are rolul de a evoca actului de reamintire a unui grup particular de persoane“ (Zerubavel 2014, 5-6). Datele comemorative sunt construite pe „numere iconice“ ce „pun în lumină grupul și implică ștergerea identităților individuale a celor ce-l constituie“ (Zerubavel 2014, 6-7).

Metaforele, cea de a doua formă de redare a datelor comemorative sud-coreene, reprezintă și ele o adevărată provocare pentru traducător. În

lipsa unor informații suplimentare de natură etimologică, dar și istorică, zile comemorative precum *gwangbokjeol* și *gaecheonjeol*, chiar dacă sunt traduse în mod curent, atât în articolele științifice cât și în presă, ca Ziua Eliberării Naționale și, respectiv, Ziua Fondării Națiunii, nu transmit publicului cititor-țintă semnificația acestora pentru peninsula coreeană, în ciuda faptului că încă sunt disputate de cele două state coreene. *Gwangbokjeol* (광복절/光復節) și *gaecheonjeol* (개천절/開天節), comemorate la 15 august, respectiv la 3 octombrie, reprezintă, alături de *samiljeol* cele mai importante date din calendarul comemorativ sud-coreean și temele centrale în jurul cărora este construită discursiv identitatea națională sud-coreeană. Sensul literal al *gwangbokjeol* este dat de transcrierea în ideograme chinezești: „ziua restaurării luminii”. Însă, semnificația acestei zile este dată de plasarea ei în context istoric. Perioada în care peninsula coreeană a fost colonizată și anexată la imperiul nipon este cunoscută ca „epoca întunericului“ (*amhukki*/암흑기/暗黒期). La prima vedere, „ziua restaurării luminii” reflectă cel mai bine încheierea unei perioade tragice din istoria peninsulei coreene. Însă, dincolo de detaliile interesante legate de traducerea și interpretarea acestei zile comemorative, găsim elemente ce construiesc tabloul dinamic al politicii comemorative din peninsula coreeană, imediat după sfârșitul celui de-al doilea război mondial. Data de 15 august 1945, după cum subliniază Shin Ju-baek (2005, 51) este rememorată și comemorată diferit în Japonia, China și cele două state coreene: „Coreea de Sud își amintește de 15 august în temeni de înfrângere, eliberare și restaurație, în timp ce Coreea de Nord își amintește de acest eveniment ca pe o victorie și eliberare, Japonia -ca sfârșitul războiului și o înfrângere, China-ca pe o victorie și eliberare, iar Taiwanul ca pe sfârșitul războiului și restaurație”. Până la proclamarea oficială a celor două state coreene, în 1948, ziua de 15 august fusese comemorată ca Ziua Eliberării Naționale. Însă, după 1949, în Sud a rămas în memoria colectivă ca Ziua Independenței (este vorba de independența de imperiul colonialist japonez), în timp ce în Nordul comunist a fost numită Ziua Memorială a Eliberării Naționale. Controversele legate de denumirea zilei comemorative de 15 august 1945 în peninsula coreeană reflectă tensiuni și divergențe în poziționarea față de interpretarea acesteia în termeni care pun în lumină sau în umbră – în funcție de contextul politic și istoric care a dus la articularea unui anumit tip de discurs politic despre acest moment- figura eliberatorului (Shin 2005): astfel, dacă pentru coreenii din nordul peninsulei, armata sovietică fusese cea care le-a adus eliberarea de sub colonialiștii japonezi, pentru cei din Seulul aflat sub controlul forțelor militare americane, acestea le-au redat

libertatea. Mai mult, arată Shin (2005, 76), sud-coreeni preferă „restaurație“ (în ciuda faptului că după 1945, peninsula coreeană nu a revenit la statutul de regat avut înainte de anexarea la imperiul nipon, în anul 1910), întrucât asociază „eliberare“ cu ideologia comunistă a statului nord-coreean.

Gaecheonjeol (개천절/開天節), sărbătorită în fiecare an la 3 octombrie, reprezintă un exemplu clasic al transformării unei date comemorative într-un instrument de legitimare a puterii politice. Traducerea literală a transcrierii în ideograme chinezești înseamnă „ziua când cerurile s-au deschis” și face referire la mitul fondării primei formațiuni statale coreene (Gojoseon) în anul 2333 î.d.H. de către Regele Dangun, trimis din cer. *Gaecheonjeol* a constituit una dintre comemorările preferate ale președinților Park Chung-hee (1963-1979) și Chun Doo-hwan (1980-1988). Cei doi președinți, ambii ajunși la putere în urma unor lovituri militare, au folosit mitul lui Dangun și comemorarea *gaecheonjeol* ca instrumente principale în articularea discursivă a identității naționale sud-coreene, vizând în principal construirea imaginii unei națiuni pure din punct de vedere etnic (*danil minjok*/단일 민족/單一民族), realizată prin voința divinităților (*paedal minjok*/배달 민족-*lit.* „națiune trimisă”). Mai mult, așa cum s-a menționat mai sus, Rhee Syngman (1948-1960) a reinstaurat prin legea 4 din 25 septembrie 1948 utilizarea calendarului tradițional coreean *dangi* /단기/檀紀 (*lit.* „era lui Dangun”).

O altă categorie de dificultăți în traducerea și analiza discursului comemorativ prezidențial sud-coreean se referă la anumite concepte folosite într-o anumită perioadă istorică, de anumiți președinți. Pentru prezentul studiu am ales două dintre cele mai controversate concepte *kwago cheongsam* și *eolpareun yoksa insik* care trebuie abordate în strânsă legătură cu problema istoriei (*yoksa munje*/역사문제/歷史問題) analizat mai sus prin referire la perspectiva lui Saito Hiro (2014, 2017). *Kwago cheongsan* (과거청산-過去清算) reprezintă unul dintre conceptele-cheie în discursurile prezidențiale despre istoria națională care pun în dificultate traducătorul. Dificultatea este dată nu de primul cuvânt (*kwago*/trecut), ci de cel de al doilea, *cheongsan* (清算) care este compus prin alăturarea a două ideograme, *cheong* (pur, curat, limpede) și *san* (a contabiliza, a număra, a lichida). Traducerea cea mai facilă ar fi „soluționarea problemelor din trecut”, „a încheia socotelile cu trecutul”, însă, nu există un consens între cercetători, occidentali și sud-coreeni, privind sensul acestui concept. Frecvent folosit la sfârșitul anilor '90, imediat după căderea dictaturilor militare, *kwago cheongsan* nu poate fi înțeles în absența referirilor la politicile comemorative ale președintelui Kim Young

Sam (1993-1998) pentru care orice clădire din Coreea de Sud care avea legătură cu colonialismul japonez trebuia demolată sau politicile din timpul mandatului lui Roh Moon-hyo (2003-2008) prin implementarea cărora a fost concretizat un sistem riguros de identificare și demascare a sud-coreenilor care au colaborat cu autoritățile imperialiste nipone. Pe de altă parte, unii cercetători occidentali atrag atenția că există riscul ca *kwago cheongsan* să fie folosit în cosmetizarea propriilor greșeli istorice – în acest sens, conceptul semnificând „lichidare/epurarea trecutului național”. Traducând *kwago cheongsan* în limba engleză ca „soluționarea problemelor din trecut”, Ahn Byung-ook (2002, 8) subliniază că acest concept „este una din problemele majore ale societății coreene moderne. [Conceptul-n.n.] înseamnă a corecta și elimina greșelile din trecut. Obiectivele sale vizează descoperirea adevărilor ascunse sau distorsionate în arhivele din trecut, scoaterea la lumină a nedreptăților istorice, rememorarea lor la nivel social și înscrierea lor în istorie”. Ahn (2002, 9) surprinde foarte bine cele trei forme concrete prin care acest concept s-a articulat de-a lungul timpului la nivel socio-politic: eliminarea elementelor regimului colonial japonez, investigarea masacrelor din timpul războiului coreean (1950-1953), judecarea, pedepsirea crimelor și actelor de violare a drepturilor omului comise în timpul mișcării de democratizare (Revolta din Gwangju, 1980). Dezbaterile despre *kwago cheongsan* reflectă, în fapt, tensiunile permanente din spațiul sud-coreean între memoria oficială și cea neoficială, între dorința de desprindere de trecut sau de reevaluare a sa, concomitent cu tragerea la răspundere a celor dovediți ca fiind colaboratori cu regimul colonial nipon.

Un alt concept care ridică dificultăți de traducere și interpretare este *eolpareun yoksa insik* (올바른역사인식/ 올바른歷史認識). Traducerea literală a transcrierii în ideograme chinezești este “perceperea/conștientizarea/înțelegerea corectă a istoriei”. A reprezentat conceptul dominant în discursurile comemorative susținute în fiecare an, la 15 august, cu prilejul marcării Zilei Eliberării Naționale, de către foștii președinți Lee Myung-bak (2008-2013) și Park Geun-hye (2013-2017). Dacă pe timpul mandatelor celor doi președinți menționați invocarea conceptului ascundea, într-o formă discursivă, presiunile autorităților sud-coreene pe lângă cele nipone pentru ca acestea din urmă să-și ceară scuze oficiale pentru colonizarea peninsulei coreene (1910-1945), în prezent, conceptul este frecvent folosit de reprezentanții ministerului de externe sud-coreean pentru a sancționa acele luări de poziție ale autorităților de la Tōkyō considerate oficialii sud-coreeni ca fiind derapaje de la „înțelegerea corectă a istoriei”. Transpus în contextul tensionat al relațiilor nipono-

sud-coreene, *eolpareun yoksa insik* nu trimite la „a înțelege” istoria ci, mai degrabă, la a recunoaște un trecut dureros atât pentru japonezi cât și pentru sud-coreeni. Înseamnă, în ultimă instanță, continuarea discursului despre trecut prin prisma cuplului antagonic agresor (*kahaeja*/가해자/加害者)/ victimă (*phiaeja*/ 피해자/被害者). Există multe voci din mediul academic sud-coreean care critică menținerea discursului de auto-victimizare. Deși acesta nu presupune negarea traumelor suferite de-a lungul istoriei, supralicitarea lui obsesivă nu face decât să mute atenția pe neputința celui care a suferit o nedreptate din partea unui agresor, chiar dacă statutul de victimă este mai respectabil decât cel de agent al unui abuz (Todorov 2003, 142).

3. În loc de concluzii

Exemplele analizate în acest studiu reflectă, dincolo de problematica traducerii discursului politic, posibile răspunsuri la întrebarea cum ne raportăm la istorie și trecut? Una dintre cele mai elocvente contribuții în acest sens îi aparține lui Tzvetan Todorov (2003) pentru care readucerea la viață a trecutului în prezent presupune trei etape: stabilirea faptelor, atribuirea de semnificații și aplicarea concretă (folosirea) trecutului în prezent. Conceptul de adevăr este nucleu dur al primelor două etape, dar, subliniază Todorov, acesta are înțelesuri diferite:

„În stabilirea faptelor, folosim «adevăr» cu sensul de *echivalență sau corespondență* între ceea ce susținem și ceea ce s-a întâmplat.[...] Dar în judecarea unei opere a istoriei, folosim «adevăr» pentru a semnifica puterea care relevă înțelesul ascuns al unui eveniment istoric.[...] În mod evident, cele două forme de adevăr nu sunt opuse, ci complementare“ (2003, 122).

Deosebit de utilă pentru demersul de analiză a conceptelor controversate din discursul comemorativ prezidențial sud-coreean este și distincția pe care Todorov o face între *a înțelege* și *a judeca* un fapt istoric:

„A face o judecată presupune a trage o linie între subiectul care judecă și obiectul care este judecat; asta în timp ce a înțelege implică recunoașterea umanității noastre comune. Aceste două tipuri de acte mentale nu aparțin aceluiași câmp. Ce căutăm să înțelegem sunt ființele umane, capabile de o varietate mare de acțiuni; ce căutăm să judecăm sunt acte specifice făcute în anumite perioade de timp și anumite locuri” (2003, 124-125).

Această poziție este regăsită și în comemorările și discursurile comemorative cosmopolitane în care victima unei traume istorice judecă nedreptatea ce i s-a făcut prin raportarea la umanitatea din celălalt, prin încercarea de a-i înțelege predispoziția (umană) de a greși. Nu putem evita folosirea trecutului ca instrument de legitimare a prezentului și, din acest punct de vedere, Todorov numește discursul comemorativ nu o formă de căutare a adevărului istoric, ci mai degrabă „o chestiune, ce ține parțial de circumstanțe pragmatice“ (2003, 132). Perspectiva lui Todorov se aplică și modelului tensionat nipono-sud-coreean de abordare a trecutului: „Discursul comemorării nu este deloc obiectiv. În timp ce istoria face trecutul mai complicat, comemorarea îl face mai simplu, întrucât caută adesea să ne pună la dispoziție eroi de venerat sau dușmani de detestat“ (2003, 133).

Variatele interpretări ale aceluiași moment din istorie se explică prin faptul că actul de aducere a aminte a trecutului nu este unul neutru. El trebuie să fie înțeles prin raportarea la contextul social, cultural și istoric în care are loc, dar și la poziția pe care o avem în momentul în care ne amintim. Cel care susține un discurs comemorativ „reflectă asupra semnificației unui anumit eveniment istoric în numele unei instituții (pe care o reprezintă-n.n) consolidând identitatea de grup și reafirmând valorile și normele grupului“ (Achugar 2008, 171). Însă, anumite evenimente istorice generează tensiuni și divergențe în plan diplomatic (cum este cazul perioadei colonizării peninsulei coreene de către imperiul nipon) tocmai pentru că nu se face diferența *între ce s-a întâmplat și ceea ce se spune despre ce s-a întâmplat*, subliniază Achugar (2008, 11). Astfel construcția trecutului devine un produs al compromisului între faptele istorice și narațiunile/discursurile despre acestea, pentru că „accesăm trecutul prin limbaj“ (Achugar 2008, 18). A-ți aminti de trecut devine, astfel, un act de „rememorare discursivă“ (L. Bietti, 2011), întrucât faptele istorice nu se pot releva prin simpla lor existență, ci trebuie construite discursiv (Mininni et al. 2012, 34). Interpretarea istoriei naționale prin intermediul ceremoniilor comemorative și a discursului comemorativ reprezintă un reper esențial al construcției identității naționale care, asemenea memoriei colective, nu este o entitate fixă, definită pentru totdeauna, ci este fluidă, contestată, în permanentă redefinire. Pe de altă parte, prin permanenta interpretare contextual-politică există un risc al manipulării identității istorice fie prin glorificării trecutului fie prin trivializarea sa (Mininni et al. 2012, 38-39).

În ultimă instanță, problematica construcției discursive a istoriei face trimitere la etica memoriei (Paul Ricoeur) din perspectiva căreia

actul de aducere aminte reprezintă un exercițiu dificil, dar nu imposibil, „de a spune altfel” atât experiențele istorice traumatizante pentru a evita repetarea lor în viitor, cât și momentele glorioase, pentru a nu le trivializa și comodifica.

Referințe

- ACHUGAR, Mariana. 2008. *What We Remember. The construction of memory in military discourse*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- AHN, Byung-ook. 2002. „The Significance of Settling the Past in Modern Korean History”. *Korea Journal* 42(3): 7-17.
- BÁNHEGYI, Mátyás. 2014. „Translation and Political Discourse”. *Acta Universitatis Sapientiae, Philologica* 6 (2):139-158.
- BIETTI, Lucas M. 2011. „The commemoration of March 24th, 1976. Understanding the exceptionality of the present political discourse about the «Dirty War» in Argentina”. *Journal of Language and Politics* 10 (3): 347-371.
- CASEY, Edward. 2009. *Remembering. A Phenomenological Study*. Bloomington: Indiana University Press.
- HAHM, Chaihark. 2009. „Ritual and Constitutionalism: Disputing the Ruler's Legitimacy in a Confucian Polity”. *The American Journal of Comparative Law* 57(1): 135-203.
- JENSEN, J. Vernon. 1987. „Teaching East Asian Rhetoric”. *Rhetoric Society Quarterly* 17(2): 135-149.
- JENSEN, J. Vernon. 1992. „Values and Practices in Asian Argumentation”. *Argumentation and Advocacy* 28 (4):153-166.
- JON, Sun-gi. 2010. „Towards a Rhetoric of Communication, with Special Reference to the History of Korean Rhetoric”. *Rhetorica* XXVIII (3): 313-239.
- KIM, Choong-nam. 2007. *The Korean Presidents: Leadership for Nation Building*. Norwalk & Connecticut: East Bridge.
- KIM, Mi-kyoung, SCHWARTZ, Barry. 2010. *Northeast's Asia Difficult Past: Essays in Collective Memory*. Basingstoke, GB: Palgrave Macmillan.
- KWON, Heonik. 2013. „Legacies of the Korean War: Transforming ancestral rituals in South Korea”. *Memory Studies* 6(2): 161-173.
- LEVY, Daniel, SZNAIDER, Natan. 2006. *The Holocaust and Memory in the Global Age*. Philadelphia: Temple University Press.
- LEVY, Daniel, SZNAIDER, Natan. 2010. *Human Rights and Memory*. University Park, PA: Penn State Press.

- LEW, Seok-Choon, CHOI, Woo-Young și WANG, Hye Suk. 2011. „Confucian Ethics and the Spirit of Capitalism in Korea: The Significance of Filial Piety”. *Journal of East Asian Studies* 11: 171-196.
- MININNI, Giuseppe, MANUTI, Amelia și CURIGLIANO, Graziana. 2012. „Commemorative acts as discursive resources of historical identity”. *Culture & Psychology* 19(1) 33–59.
- MOON, Seung-gyu. 1974. „Ancestor Worship in Korea: Tradition and Transition”. *Journal of Comparative Family Studies* 5(2): 71-87.
- OLIVER, Robert. T. 1954. *Syngman Rhee: The man behind the myth*. New York: Dodd Mead
- OLIVER, Robert.T. 1962. „Syngman Rhee: A Case Study in Transnational Oratory”. *The Quarterly Journal of Speech* XLVIII (2):115-127.
- PARK, Chong-Min, SHIN, Doh Chull. 2004. „Do Asian Values Deter Popular Support for Democracy? The Case of South Korea”. *Asian Barometer* 26. Taipei: National Taiwan University /Academia Sinica.
- PYE, Lucian W. 1985. *Asian Power and Politics: The Cultural Dimension of Authority*. Cambridge, Mass.: Belknap Press.
- REISIGL, Martin. 2017. „The semiotics of political commemoration”. În *The Routledge Handbook of Language and Politics*, editată de R. Wodak și B. Forchtner, 368-383. Oxon & New York: Routledge.
- SAITO, Hiro, WANG, Yoko WANG. 2014. „Competing Logics of Commemoration: Cosmopolitanism and Nationalism in East Asia’s History Problem”. *Sociological Perspectives* 57(2):167– 185.
- SAITO, Hiro. 2017. *The History Problem. The Politics of War Commemoration in East Asia*. Honolulu: University of Hawai’i Press.
- SÁROSI-MÁRDIROSZ, Krisztina. 2014. „Problems Related to the Translation of Political Texts”. *Acta Universitatis Sapientiae, Philologica* 6 (2): 159-180.
- SCHÄFFNER, Christina. 1997. „Strategies of Translating Political Texts”. În *Text Typology and Translation*, editată de Anna Trosborg, 119-143. Amsterdam Philadelphia: John Benjamins.
- SCHÄFFNER, Christina. 2004. „Political Discourse Analysis, from the point of view of Translation Studies”. *Journal of Language and Politics* 3(1):117-150.
- SCHUMACHER, Daniel. 2015. „Asia’s ‘Boom’ of Difficult Memories: Remembering World War Two across East and Southeast Asia”. *History Compass* 13 (11): 560–577.
- SHARIFIAN, Farzad. 2012. „Linguistic Theory and Cultural Conceptualisations”. *Journal of Language, Culture, and Translation* 1(3): 93-110.
- SHARIFIAN, Farzad. 2017. *Advances in Cultural Linguistics*. Singapore: Springer Nature.
- SHUTER, Robert. 1999. „The Cultures of Rhetoric”. În *Rhetoric in intercultural contexts: International and Intercultural Communication XXII*, editată de A. Gonzalez și D. Tanno, 11-18. California: Sage Publications.

- SHUTER, Robert. 2011. „Robert T. Oliver: Trailblazer in Intercultural Communication”. *China Media Research*, 7(2): 21-126.
- SOH, Sarah. 2008. *The Comfort Women. Sexual Violence and Postcolonial Memory in Korea and Japan*, Chicago: The University of Chicago Press.
- TODOROV, Tzvetan. 2003. *Hope and Memory. Lessons from the Twentieth Century*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- TROSBORG, Anna Trosborg. 1997. „Translating Hybrid Political Texts”. În *Text Typology and Translation*, editată de Anna Trosborg, 145-159. Amsterdam Philadelphia: John Benjamins.
- ZERUBAVEL, Yael. 2014. „«Numerical Commemoration» and the Challenges of Collective Remembrance in Israel”. *History and Memory* 26 (1): 5-38.